

Macrolepidoptera van de Hullenberg te Bennekom

door

P. H. VAN DE POL

In *De Levende Natuur* van 1940/41 heeft J. C. CETON een beschrijving gegeven van de Hullenberg, gelegen ten oosten van Bennekom. Dit is een interessant terrein, oorspronkelijk naar men aanneemt, gedeeltelijk een eiken-berkenbosassociatie, waarin later pleksgewijs zijn ingeplant: beuk, *Alnus incana*, wilg, Amerikaanse eik, enkele *Pinus*-soorten, *Larix*, *Thuja* en *Chamaecypariss*. Het plateau, waarop de Hullenberg aan de oostzijde uitloopt, is begroeid met struikheide, waarin berken, dennen en *Juniperus*.

CETON heeft dit terrein, dat ongeveer 200 ha beslaat, grondig verkend en het is zijn verdienste geweest een overzicht samen te stellen van de Macrolepidoptera, die hij van 1936—1940 daar heeft waargenomen. Voor een deel betreffen zijn meldingen waarnemingen gedaan tijdens zijn geregelde speurtochten over dit terrein, gedeeltelijk betreffen zij gegevens over vangsten met smeer en voor een belangrijk deel zijn het de resultaten van lichtvangsten. De laatste verrichtte hij in zijn woning, gelegen aan de zuidzijde van de Hullenberg, nl. aan de weg naar Heelsum.

Hij deed deze bezigheden ondanks zijn zorgelijke huiselijke omstandigheden met grote toewijding. Halve nachten bracht hij door op de Hullenberg, de met stroop besmeerde bomen afzoekend (deze waren nog lange tijd na zijn overlijden als zodanig kenbaar) of zittend bij zijn lamp, die zich op één van zijn bovenvertrekken thuis bevond, in afwachting van hetgeen zou komen binnenvliegen. Verscheidene avonden en nachten heb ik hem gezelschap gehouden, totdat de oorlogsomstandigheden hieraan een eind maakten.

21 januari 1943 is CETON te Amerongen op 67-jarige leeftijd overleden. Hij liet zijn vlindercollectie na aan Ir. A. J. LANZ. Vóór het vertrek van de heer LANZ naar Indië heeft deze zowel zijn eigen collectie als die van CETON afgestaan aan de Plantenziektenkundige Dienst. Een aantal exemplaren is bovendien aan het Entomologisch Laboratorium van de Landbouwhogeschool geschonken.

In 1947 betrok ik een woning aan de westzijde van de Hullenberg en was van die tijd af in de gelegenheid de waarnemingen van CETON te vervolgen. Aanvankelijk werkte ik op dezelfde wijze als CETON. Later maakte ik ook gebruik van een vanglamp (gemodificeerd Robinson-type), die in mijn tuin was opgesteld. Het merendeel van de in dit overzicht-genoemde nachtvlinders is met behulp van deze lamp gevangen.

Terwijl de waarnemingen van CETON voor een belangrijk deel betrekking hadden op de bosrijke, hoger liggende zuidzijde van de Hullenberg, lag van mijn waarnemingen het zwaartepunt op de lager gelegen west- en noordzijde, waar enkele akkers grenzen aan het beboste gedeelte van de Hullenberg. Ik heb de inventarisatie, waarmede CETON was begonnen, met veel genoegen voortgezet. Hetgeen ik hierover in het onderstaande zal samenvatten, draag ik dan ook gaarne te zijner nagedachtenis op.

De Hullenberg dankt zijn vlinderrijkdom aan verschillende omstandigheden. Dat is in de eerste plaats de ligging op de grens van de Gelderse vallei en de

heuvels van de Veluwe. Zoals bekend, zwerven bij gunstig weer talrijke insecten buiten hun biotoop. Dit is de reden, dat zowel verscheidene soorten, die feitelijk in het lage land van de vallei thuis horen, als de specifieke hei- en dennenbossoorten op de Hullenberg worden waargenomen. Voorts bezit de Hullenberg met zijn akkers aan de noordwestzijde, het sterk geaccidenteerd terrein met beukenlanen en dichtbegroeid struikgewas, vochtige dalen en droge heide zo'n afwisselend karakter, dat ongetwijfeld ook het aantal indigene soorten groot moet zijn. Beide factoren, de bijzondere ligging en de verscheidenheid, die het terrein zelf biedt, zijn de oorzaak, dat op deze 200 ha thans niet minder dan 529 soorten Macrolepidoptera zijn waargenomen. Hiervan zijn er 441 door CETON vermeld, terwijl door mij vanaf 1947 nog 88 soorten zijn gevangen. In onderstaand overzicht zijn per groep de aantallen soorten vermeld, die thans van de Hullenberg bekend zijn.

Dagvlinders	40
Pijlstaarten	13
Spinners ¹⁾	50
Uilen	217
Spanners	163
Overige families	46

	529

Bij deze over een periode van 20 jaar lopende waarnemingen komen ook bepaalde fluctuaties in de vlinderfauna tot uiting. Eén hiervan betreft b.v. het optreden van *Araschnia levana* L. Deze soort was in de periode, waarin CETON waarnam, beslist niet aanwezig. Het dier heeft echter zijn areaal de laatste tien jaar uitgebreid en komt sinds 1952 geregeld voor aan de westzijde van de Hullenberg. In 1953 traden van deze soort zelfs drie generaties op. Voor de soorten *Mythimna l-album* L. en *M. albipuncta* F. geldt hetzelfde. Zij waren in CETON's waarnemingsperiode niet aanwezig, maar vormen op het ogenblik waarschijnlijk een min of meer vast bestanddeel van de fauna aan de noordzijde van de Hullenberg. Bij *Omphaloscelis lunosa* Hw. is eveneens sprake van een areaaluitbreiding. De op de Hullenberg gevangen exemplaren behoren daar echter waarschijnlijk niet thuis, doch zijn zwervers.

Bij andere soorten treedt het tegenovergestelde op. In de tijd van CETON's waarnemingen waren zij niet zeldzaam; thans zijn zij geheel verdwenen of is hun populatiedichtheid sterk verminderd. Dit geldt b.v. voor *Nymphalis polychloros* L., die een aantal jaren geheel ontbroken heeft, maar in 1954 weer in een enkel exemplaar is waargenomen. *Tethea fluctuosa* Hb., die vroeger algemeen op de Hullenberg was, is thans in aantal sterk verminderd. Bij *Lymantria monacha* L. trad eveneens een duidelijke achteruitgang op. Mogelijk behoort de soort *Cosymbia quercimontaria* Bastelberger ook tot deze groep. CETON heeft althans van dit zeldzame dier verscheidene exemplaren gevangen, terwijl mij dit later nimmer gelukt is. Het voorkomen van twee van de indertijd door CETON vermelde soorten moet m.i. als dubieus worden beschouwd. Het zijn *Sterrha humiliata* Hufn.

¹⁾ Onder spinners zijn samengevat de families der Notodontidae, Lymantriidae, Lasiocampidae, Endromididae, Saturniidae en Drepanidae.

en *Oporinia christyi* Prout. Waarschijnlijk is hier sprake van een vergissing; materiaal is in de eerder genoemde collecties niet aanwezig. Ik heb gemeend beide soorten daarom buiten beschouwing te kunnen laten; zij zijn niet in het totaal aantal opgenomen.

In het onderstaande heb ik getracht de soorten, die nog niet voor de Hullenberg waren beschreven, samen te vatten in enkele rubrieken. In de eerste plaats de migranten. Van deze categorie zijn, behalve die reeds door CETON zijn genoemd: *Colias croceus* Fourcroy, *Herse convolvuli* L., *Spaelotis ravidata* Schiff., *Hoplodrina ambigua* Schiff. en *Catocala fraxini* L., op de Hullenberg waargenomen.

De volgende soorten zijn ongetwijfeld zwervers. Zij horen thuis in het lager gelegen biotoop ten westen van Bennekom, doch vliegen op warme zomernachten blijkbaar ook langs de Hullenberg. CETON heeft van deze soorten wegens zijn meer zuidelijk en hoger gelegen waarnemingsplaats er slechts enkele, b.v. *Phylodoria potatoria* L. gevangen. De volgende aanvullingen kunnen worden gemeld: *Comacla senex* Hb., *Simyra albovenosa* Goeze, *Mythimna straminea* Tr., *M. impura* Hb., *M. pudorina* Schiff., *M. obsoleta* Hb., *Parastichtis suspecta* Hb., *Pyr-rhia umbra* Hufn., *Coenobia rufa* Hw., *Nonagria sparganii* Esp., *N. dissoluta* Tr., *N. geminipunctata* Hw., *N. typhae* Thunberg, *Arenostola pygmina* Hw., *Rhizedra lutosa* Hb., *Zenobia subtusa* F., *Z. retusa* L., *Celaena leucostigma* Hb., *C. haworthii* Curt., *Apamea fissipuncta* Hw., *A. lateritia* Hufn., *Earias clorana* Hb., *Semiothisa clathrata* L. en *Lycia hirtaria* Clerck.

Van de akkers, tuinen en de met gras en wilde planten begroeide boszomen zijn de volgende soorten afkomstig: *Thymelicus lineola* Ochsenheimer (grasstrook langs westelijke akkers), *Heodes tityrus* Poda, *Sphinx ligustri* L. (afkomstig van aangeplante liguster), *Phragmatobia fuliginosa* L., *Spilosoma urticae* Esp., *Arctia caja* L., *Euxoa nigricans* L., *Amathes sexstrigata* Hw., *Heliophobus albicolon* Hb., *Hadena conspersa* Schiff., *Hydraecia fucosa* Freyer, *Hydraecia micacea* Esp. (rupsen in de stengels van aardappelplanten), *Miana literosa* Hw., *Procus latruncula* Schiff., *Autographa jota* L., *Triphosa dubitata* L., *Xanthorhoë designata* Hufn. en *Colostygia pectinataria* Knoch.

Bosdieren, nieuw voor de Hullenberg, zijn: *Notodonta phoebe* Siebert, *Lymantria dispar* L., *Epicnapteryx tremulifolia* Hb., *Odonestis pruni* L., *Agria tau* L., *Proutia betulina* Z., *Bacotia sepium* Spr., *Taleporia tubulosa* Retz., *Solenobia cembrella* L., *Aegeria culiciformis* L. (na de oorlog in verwonde berken), *Cryphia algae* F., *Anaplectoides prasina* F., *Orthosia opima* Hb., *O. miniosa* F., *Conistra ligula* Esp., *Atethmia xerampelina* Esp., *Lithomoia ornitopus* Hufn., *Catephia alchymista* Schiff., *Sterrha inornata* Hw., *Scopula nigropunctata* Hufn., *Cosymbia pendularia* Clerck, *Nothopteryx carpinata* Bkh., *Mysticoptera sexalata* Retz., *Eulype hastata* L., *Hydriomena furcata* Thunberg, *Bapta temerata* Schiff., *Angerona prunaria* L. en *Ectropis consonaria* Hb.

De volgende soorten, die waarschijnlijk thuis horen op de hogere terreinen ten oosten van de Hullenberg, maar blijkens mijn waarnemingen ook op de Hullenberg voorkomen, zijn: *Deilephila porcellus* L., *Diacrisia sannio* L., *Procris pruni* Schiff., *Oreopsyche plumifera* O. (de laatste drie soorten zijn ook meermalen waargenomen op terreinen met heide ten noordoosten van Bennekom), *Actinobia polyodon* Cl., *Heliotthis maritima* de Grasl. en *Horisme vitalbata* Hb. (vermoede-

lijk afkomstig uit het zgn. Buurtbos, waar de bosrank groeit).

Bijzondere vermelding verdient de vangst van één exemplaar van *Sedina büttneri* Hering, welke soort naar ook uit vangsten op andere plaatsen blijkt, waarschijnlijk niet zo sterk aan een bepaald biotoop is gebonden als aanvankelijk werd vermoed, en voorts de vangst van acht exemplaren van *Harpyia bicuspis* Bkh. De data, waarop deze met de vanglamp zijn gevangen, zijn 8 en 20 juni 1953, 18 en 19 juni 1954 en 8 en 9 augustus 1953. Mogelijk is er dus sprake van twee generaties. Uit het aantal dieren, dat is gevangen, blijkt wel, dat deze soort een bestanddeel vormt van de fauna van de Hullenberg.

Samenvattend kan worden opgemerkt, dat een relatief groot aantal Macrolepidoptera op de Hullenberg is waargenomen. Een deel hiervan is ongetwijfeld indigeen, een ander deel behoort feitelijk thuis in aangrenzende biotopen, nl. het lage land van de Gelderse vallei ten westen van de Hullenberg en de hogere zandgronden ten oosten en noordoosten van de Hullenberg. De ligging van de Hullenberg en het wisselend karakter van het terrein zelf, maken dit tot een interessant waarnemingsgebied.

Summary

A summary is given of the Macrolepidoptera fauna of the Hullenberg near Bennekom (province of Guelderland). Altogether 529 species of Macrolepidoptera have been found on this plot of about 200 hectares.

Literatuur

CETON, J. C., 1940, De Hullenberg. *De Levende Natuur* 45: 178—189.
Bennekom, Hullenberglaan 7.

Sterke kolonie van *Thera juniperata* L. in het polderland. In de schemering van de 8ste oktober 1956 werd mijn aandacht getrokken door twee spannertjes, die op het verlichte raam van een etalage in Oosthuizen (N.H.) zaten. Ik dacht aanvankelijk met wat vroege exemplaren van *Operophtera brumata* L. te doen te hebben en nam ze daarom toch maar mee in een lucifersdoosje. Thuis bleek echter al gauw, dat het niet deze soort was, maar *Thera juniperata*. Daar ik dit spannertje nog nooit in het polderland had aangetroffen, ging ik de volgende avond natuurlijk weer de etalages langs, wat me nog drie stuks opleverde.

De daarop volgende morgen bekeek ik de heesters, die langs de weg in een plantsoentje staan, eens nader. Er bleken verschillende exemplaren van *Juniperus sabina* L. bij te zijn, waarop zich ook een paar stuks van de vlinder bevonden. Maar 's avonds waren de struiken bezaaid met vlinders, vele in copula. Ik verzamelde er toen een flinke serie van, die duidelijk laat zien, dat de soort nogal variabel is.

Van de tuinman vernam ik, dat de heesters 10 jaar geleden op een bekende kwekerij te Zeist gekocht waren. Natuurlijk waren die toen met eieren van *juniperata* bezet geweest. Blijkbaar heeft het de soort niet de minste moeite gekost zich in de nieuwe omgeving te handhaven.

S. DE BOER, Bredehof 22, Oosthuizen.